

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.9.2>

УДК 355.01/02+321.7:355.58(477)

К. Г. Бєлікова,

д. держ. упр., професор, старший науковий співробітник науково-організаційного відділу, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7475-2115>

О. С. Твердохліб,

д. держ. упр., професор, професор кафедри державного управління у сфері цивільного захисту, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1502-2937>

С. П. Потеряйко,

д. держ. упр., доцент, заступник начальника науково-організаційного відділу, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3787-0929>

РОЗВИТОК ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ

K. Bielikova,

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Senior researcher of the scientifically-organizational department, Institute of Public Administration and Research in Civil Protection

O. Tverdokhlib,

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the Department of public administration in civil protection, Institute of Public Administration and Research in Civil Protection

S. Poteriaiko,

Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Deputy chief of the scientifically-organizational department, Institute of Public Administration and Research in Civil Protection

DEVELOPMENT OF CIVIL-MILITARY COOPERATION IN UKRAINE

Проведено аналіз попередніх наукових досліджень щодо організації цивільно-військового співробітництва, виокремлено основні питання, що розглядалися науковцями із зазначеної тематики, зокрема щодо: визначення ролі і місця цивільно-військового співробітництва в системі публічного управління, етапів розвитку цивільно-військових відносин, організаційно-правових заходів, що здійснено на шляху створення сучасної концепції цивільно-військового співробітництва; розроблення пропозицій та рекомендацій із вдосконалення взаємодії між воєнним сектором та цивільною складовою держави в інтересах забезпечення її національної безпеки; вироблення ефективних алгоритмів та результативних підходів до взаємодії між військовою та цивільною складовими суспільства; формування компетентностей, що сприятиме виконанню завдань під час цивільно-військової взаємодії, поліпшенню та вдосконаленню процесу обміну інформацією між громадянським суспільством та владою; надання пропозицій зі створення системи цивільно-військового співробітництва; дослідження цивільно-військового співробітництва як елемента системи стратегічних комунікацій з метою розвитку зазначеної системи; узагальнення зарубіжного досвіду з організації цивільно-військового співробітництва та його імплементації в Україні.

Проведено аналіз нормативно-правової бази законодавства щодо сфер безпеки та цивільного захисту в контексті цивільно-військового співробітництва. Встановлено, що система цивільно-військового співробітництва ґрунтується на комплексі заходів щодо забезпечення безпеки держави та на тісній взаємодії сектору безпеки і оборони та громадянського суспільства.

Запропоновано заходи щодо розвитку цивільно-військового співробітництва, зокрема завдяки: розробленню нового законодавчого акта щодо цивільно-військового співробітництва; створенню системи цивільно-військового співробітництва; підготовці сучасної концепції цивільно-військового співробітництва; розробленню алгоритмів взаємодії між військовими та цивільними структурами; формуванню інформаційного середовища; узагальненню та впровадженню зарубіжного досвіду з організації цивільно-військового співробітництва в Україні.

The analysis of previous scientific studies on the organization of civil-military cooperation was carried out, the main issues considered by scientists on the specified topic were highlighted, in particular regarding: determining the role and place of

civil-military cooperation in the public administration system, development stages of civil-military relations, organizational and legal measures, which were carried out towards creating a modern concept of civil-military cooperation; development of proposals and recommendations to improve interaction between the military sector and the civilian component of the state in the interests of ensuring its national security; development of effective algorithms and effective approaches to interaction between military and civilian components of society; the formation of competences, which will contribute to the performance of tasks during civil-military interaction, improvement and perfection of the process of information exchange between civil society and the authorities; provision of proposals for the creation of a system of civil-military cooperation; the study of civil-military cooperation as an element of the strategic communications system with the aim of developing the specified system; generalization of foreign experience in the organization of civil-military cooperation and its implementation in Ukraine.

The analysis of the legal framework of the legislation in the spheres of security and civil defense in the context of civil-military cooperation was carried out. It was established that the system of civil-military cooperation is based on a set of measures to ensure the security of the state and on the close interaction of the security and defense sector as well as civil society.

Measures for the development of civil-military cooperation are proposed, in particular due to: development of a new legislative act on civil-military cooperation; creation of a system of civil-military cooperation; preparation of the modern concept of civil-military cooperation; development of algorithms for interaction between military and civilian structures; formation of an information environment; generalization and implementation of foreign experience on organization of civil-military cooperation in Ukraine.

Ключові слова: *сектор безпеки і оборони, сили безпеки, сили оборони, цивільно-військові відносини, цивільно-військове співробітництво, система управління, механізм публічного управління, національна безпека, цивільний захист, надзвичайні ситуації.*

Keywords: *security and defense sector, security forces, defense forces, civil-military relations, civil-military cooperation, management system, public administration mechanism, national security, civil protection, emergencies.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Цивільно-військове співробітництво є найбільш ефективною та результативною функцією відносин між збройними силами та суспільством і органами державної влади, зокрема у збройних силах країн-членів НАТО, яка виконується як органами військового управління на стратегічному та оперативному рівнях, так і військовими частинами та підрозділами на тактичному рівні. Для Збройних Сил України цивільно-військове співробітництво є новою функцією, що зумовлена реаліями сьогодення. Нині в умовах коли держава-агресор цілеспрямовано застосовує не тільки збройні формування, але й комплекс прихованих невійськових методів протиборства, внаслідок чого виникають надзвичайні ситуації, питання ефективного застосування Збройних Сил України, удосконалення системи управління, форм та способів ведення операцій (бойових дій), у тому числі із застосуванням невійськових методів, набули нового практичного значення [1. с. 11].

Тому питання ефективної організації цивільно-військового співробітництва, зокрема завдяки удосконаленню механізму публічного управління, вивченню та імплементації зарубіжного досвіду у цій сфері, є актуальним державницьким завданням. Робота виконана в рамках реалізації положень Стратегії національної безпеки України [2], зокрема щодо посилення спроможностей Збройних Сил України, інших органів сектору безпеки і оборони, зокрема сил цивільного захисту завдяки удосконаленню взаємодії між його воєнною та цивільною складовими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо організації та провадження цивільно-військового співробітництва були і залишаються у колі наукових інтересів вітчизняних вчених. Проведемо аналіз результатів досліджень із зазначеної тематики.

О. Бериславська у [3, с. 37] розкрила систему управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва, що включає суб'єкти управління, об'єкт управління, мету та завдання управління, засоби та методи впливу, їхній взаємозв'язок. Процес управління підготовкою, вважає авторка, спрямовано на розвиток компетентностей фахівців. Так само вчена у [4, с. 23]

розглянула роль і місце цивільно-військового співробітництва в системі публічного управління, дослідила етапи розвитку цивільно-військових відносин, систематизувала організаційно-правові заходи, що здійснені на шляху створення сучасної концепції цивільно-військового співробітництва.

Концепцію взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України запропонував І. Коропатнік у [5, с. 10] та розробив її адміністративно-правове підґрунтя, сформулював нові науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення взаємодії між воєнним сектором та цивільною складовою держави в інтересах забезпечення її національної безпеки. Вчений запропонував класифікацію інститутів громадянського суспільства як суб'єктів взаємодії зі Збройними Силами України за критерієм ступеня взаємодії, що поділяється на три групи: зовнішні інститути, внутрішні інститути та інститути громадянського суспільства з особливим правовим статусом [5, с. 208–209].

Вагомий чинник, що впливає на національну безпеку, – взаємодію суспільства та армії, політичного та військового керівництва в державі, що обумовлює необхідність вироблення ефективних алгоритмів та результативних підходів до такої взаємодії з боку військової та цивільної частин суспільства, загалом, та органів державного управління зокрема розглянула Ю. Кривенко [6, с. 35]. Авторка наголошує на принципі відповідальності, що є досить специфічним тому, що під час здійснення діяльності цивільно-військового співробітництва виникає відповідальність, яка своєю чергою поділяється на відповідальність військових та цивільних структур [6, с. 38].

А. Куруч зазначає, що нині в Україні можливо налагодити дієвий механізм цивільно-військової взаємодії, долучаючи до цього громадські організації. Проведення спільних заходів, вважає вчена, допоможуть сформувати певні компетентності, які стануть у нагоді в майбутній професійній діяльності, що сприятиме виконанню завдань під час цивільно-військової взаємодії, поліпшенню та вдосконаленню процесу обміну інформацією між громадянським суспільством та владою [7, с. 30].

Розкрив та систематизував процес становлення міжнародного військового співробітництва України, його розвиток, стан нормативно-правового і договірно-правового забезпечення цього процесу А. Лухтан, який там само

надав рекомендації щодо використання набутого досвіду в сучасних умовах [8, с. 4].

О. Минько та ін. розробили пропозиції щодо створення системи цивільно-військового співробітництва у формуваннях Національної Гвардії України і визначили чинники, що впливають на організацію логістичного забезпечення центрів цивільно-військового співробітництва [9, с. 80], там само автори запропонували схему перспективної системи цивільно-військового співробітництва у Національній Гвардії України [9, с. 85].

О. Сальнікова та ін. дослідили цивільно-військове співробітництво як елемент системи стратегічних комунікацій з метою розвитку зазначеної системи [10, с. 3]. Там само автори зазначають, що обмін інформацією – одна з функцій цивільно-військового співробітництва для забезпечення керівника достовірною, оновленою інформацією щодо діяльності цивільних гравців, організацій, які мають або можуть мати вплив на хід дій. Обмін інформацією відбувається також на рівні місцевих адміністрацій та органів управління цих організацій з метою створення сприятливих умов для планування і координації їх діяльності [10, с. 5].

Аналіз проблематики правової взаємодії між представниками громадянського суспільства та Збройних Сил України в умовах триваючої гібридної військової агресії, а також вироблення певних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення відповідної взаємодії у формі діалогу здійснили С. Титаренко та А. Федчиняк у [11, с. 139]. Автори у якості висновку зазначають, що наявний підхід до організації цивільно-військового співробітництва потрібно змінити у напрямку підкреслення важливості спільного функціонування та ефективної партнерської взаємодії між військовими та цивільними компонентами на основі принципів «спільної перемоги», спільних цілей, рівності та поміркованої різноманітності [11, с. 145].

Е. Тітко розглянула роль, визначення, завдання цивільно-військового співробітництва на прикладі закордонних країн, зокрема Хорватії, Данії та Норвегії. Вчена сформулювала висновок, що цивільно-військове співробітництво є необхідним елементом у діяльності збройних сил країн як на національному, так і на міжнародному рівнях [12, с. 129].

На основі широкого кола джерел і наукової літератури І. Чобіт здійснила комплексне дослідження досвіду створення та функціонування цивільно-військового співробітництва у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Вчена дослідила витoki цивільно-військової співпраці, історію її створення та функціонування, проаналізувала еволюцію самої структури цивільно-військового співробітництва, завдань, покладених на нього та надала пропозиції щодо удосконалення вітчизняної системи цивільно-військового співробітництва [13, с. 2].

В. Ященко розкрив природу цивільно-військових відносин, їхні функціональні особливості та визначив шляхи і способи їх удосконалення. Розв'язання цієї проблеми здійснено шляхом обґрунтування необхідності внесення змін до чинного законодавства терміну “цивільно-військові відносини”, який нині в цих актах відсутній [14, с. 185]. Вченим визначено статус цивільно-військових відносин як базового чинника безпеки і оборони держави, що зумовлює потребу його унормування і подальшого використання з метою консолідації українського суспільства і орієнтації на подальше зміцнення обороноздатності країни [14, с. 191].

Однак, не зважаючи на широкий спектр наукових досліджень питань щодо розвитку цивільно-військового співробітництва в Україні носять розрізнений характер та не утворюють єдиної системи, тому потребують проведення окремого наукового дослідження.

Мета статті – на основі аналізу попередніх наукових досліджень, нормативно-правової бази дослідити напрями розвитку цивільно-військового співробітництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення мети дослідження вважаємо за необхідне провести аналіз нормативно-правової бази законодавства щодо сфер безпеки та цивільного захисту в контексті цивільно-військового співробітництва.

Закон України “Про національну безпеку” [15] визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз.

Національна безпека України у зазначеному законі трактується як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз, “сектор безпеки і оборони як система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту...” далі за текстом, “сили безпеки як правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту...” далі за текстом, “сили оборони як Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи...” далі за текстом.

Там само зазначено “основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, зокрема є верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили...” далі за текстом.

Сектор безпеки і оборони підлягає демократичному цивільному контролю. До системи цивільного контролю, зокрема входить громадський нагляд.

Відповідно до Стратегії національної безпеки [2] реалізація пріоритетів національної безпеки досягатиметься, зокрема завдяки посиленню спроможностей Збройних Сил України, інших органів сектору безпеки і оборони, забезпеченню безпечних умов життєдіяльності людини, розбудова ефективної системи цивільного захисту.

Відповідно до Концепції забезпечення національної системи стійкості [16] “національна система стійкості – комплекс цілеспрямованих дій, методів та механізмів взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, інститутів громадянського суспільства, які гарантують збереження безпеки і безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави до, під

час і після настання кризової ситуації”.

З метою унормування питань щодо організації цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України підготовлено методичний посібник, де наведено визначення цього поняття, зокрема “цивільно-військове співробітництво – систематична, планомірна діяльність Збройних Сил України по взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об’єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів Збройних Сил України з метою формування позитивної громадської думки про діяльність Збройних Сил України і забезпечення сприятливих умов для виконання покладених на них завдань та функцій”. На міжнародному рівні “цивільно-військове співробітництво – спільна функція, що включає набір можливостей, які інтегровані для підтримки досягнення цілей операції і дозволяють командуванню НАТО брати участь у широкому спектрі цивільно-військової взаємодії з різними невійськовими учасниками” [1, с. 13].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, встановлено, що витoki цивільно-військового співробітництва закладено в безпековому законодавстві. Положення цих документів підтверджують висновок, що система цивільно-військового співробітництва ґрунтується на комплексі заходів щодо забезпечення безпеки держави та на тісній взаємодії сектору безпеки і оборони та громадянського суспільства.

Водночас виявлено суттєві прогалини у законодавстві щодо визначення, функцій, завдань та структури системи цивільно-військового співробітництва. Зазначені питання лише опосередковано відображаються в чинному законодавстві. Тому виникла нагальна потреба у розробленні нового законодавчого акта щодо цивільно-військового співробітництва.

Окрім зазначеного вище основними напрямками розвитку цивільно-військового співробітництва в Україні в роботі пропонуються:

- створення системи цивільно-військового співробітництва, що включатиме суб’єкти, об’єкти управління, засоби, способи та інструменти, за допомогою яких організовується цивільно-військове співробітництво;
- підготовка сучасної концепції цивільно-військового співробітництва;

- розроблення алгоритмів взаємодії під час організації цивільно-військового співробітництва;
- формування інформаційного середовища, що є основою цивільно-військового співробітництва;
- узагальнення та впровадження зарубіжного досвіду з організації цивільно-військового співробітництва в Україні.

Перспективним у контексті проведеного дослідження вбачається розроблення проекту нормативно-правового акта з питань цивільно-військового співробітництва задля його подальшої імплементації у практику публічного управління України.

Література

1. Методичний посібник для військ (сил) з питань цивільно-військового співробітництва / В. Кевлюк та ін. ; за заг. ред. О. Ноздрачова. Київ : УЦВС ЗСУ, 2019. 147 с.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 12.09.2023).
3. Бериславська О. М. Концептуальні підходи до формування системи управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва. *Право та державне управління*. 2019. Т. 1. № 2 (35). С. 37–43.
4. Бериславська О. Цивільно-військове співробітництво як вид суспільно-правових відносин у системі публічного управління. *Social development & Security*. 2019. Т. 9. № 2. С. 23–36.
5. Коропатнік І. М. Адміністративно-правові засади взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Міжрегіон. акад. управління персоналом. Київ, 2016. 519 с.
6. Кривенко Ю. В. Щодо необхідності правового регулювання цивільно-військового співробітництва збройних сил України (CIVIL-MILITARY CO-OPERATION – CIMIC). *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 23. С. 35–39.
7. Куруч А. В. Цивільно-військове співробітництво: алгоритм ефективної

взаємодії громадських організацій та вищих військових навчальних закладів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2022. № 74. С. 25–31.

8. Лухтан А. І. Міжнародне військове співробітництво України (1991–2013 рр.) : автореф. дис. ...канд. істор. наук : 20.02.22. Київ, 2019. 22 с.

9. Минько О. В., Луговський І. С., Адамчук М. М. Пропозиції щодо розвитку системи цивільно-військового співробітництва у формуваннях Національної гвардії України та проблемні питання її логістичного забезпечення. *Честь і закон*. 2019. № 1 (68). С. 79–87.

10. Сальнікова О. Ф., Кушнір В. О., Прошин І. В. Цивільно-військове співробітництво як елемент системи стратегічних комунікацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 7. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1459> (дата звернення: 12.09.2023).

11. Титаренко С. С., Федчиняк А. О. Громадянське суспільство та збройні сили України: правові аспекти взаємодії в умовах гібридної війни. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3 (17). С. 137–147.

12. Тітко Е. В. Доктринальні підходи до розуміння концепції цивільно-військового співробітництва (СІМІС) в оборонних стратегіях Хорватії, Данії, Норвегії та Нідерландів. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 1 (55). С. 125–131.

13. Чобіт І. Р. Історичний досвід створення та функціонування органів цивільно-військового співробітництва (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : дис. ...д-ра філософії : 032 / Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Львів, 2022. 237 с.

14. Яценко В. А. Діалектика цивільно-військових відносин. *Інформація і право*. 2021. № 3 (38). С. 184–191.

15. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року “Про запровадження національної системи стійкості” : Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

References

1. Kevliuk, V., Kovalov, V., Kokhanchuk, R. and Liamzin, V. (2019), *Metodychnyi posibnyk dlia viisk (syl) z pytan tsyvilno-viiskovoho spivrobotnytstva* [Methodical guidance for troops (forces) on issues of civil-military cooperation], UTsVS ZSU, Kyiv, Ukraine.
2. President of Ukraine (2020), Decree “On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 “On the National Security Strategy of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (Accessed 12 September 2023).
3. Beryslavska, O.M. (2019), “Formation of management system for civil and military cooperation training: conceptual approaches”, *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, vol. 1, no. 2 (35), pp. 37–43.
4. Beryslavska, O. (2019), “Civil-Military Cooperation as a type of social and legal relations in the system of public administration”, *Social development & Security*, vol. 9, no. 2, pp. 23–36.
5. Koropatnik, I.M. (2016), “Administrative-legal bases of interaction between civil society and the Armed Forces of Ukraine”, Abstract of Doctor of Sciences’ dissertation, Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law, Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine.
6. Kryvenko, Yu.V. (2017), “On the need for legal regulation of civil-military cooperation of the armed forces of Ukraine (CIVIL-MILITARY CO-OPERATION – CIMIC)”, *Chasopys tsyvilistyky*, vol. 23, pp. 35–39.
7. Kuruch, A.V. (2022), “Civil-military cooperation: an algorithm for effective interaction between public organizations and higher military educational institutions”, *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, vol. 74, pp. 25–31.
8. Lukhtan, A.I. (2019), “International military cooperation of Ukraine (1991–2013)”, Ph.D. Thesis, Military history, Ivan Chernyakhovsky National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
9. Mynko, O.V., Luhovskyi, I.S. and Adamchuk, M. M. (2019), “Proposals for the development of civil development systems in the formation of the National Guard of Ukraine and problems of nutrition and logistics support”, *Chest i zakon*, vol. 1, no. 68, pp. 79–87.

10. Salnikova, O.F., Kushnir, V.O. and Proshchyn, I.V. (2019), “Civil-military cooperation as an element of the strategic communications system”, *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, [Online], vol. 7, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1459> (Accessed 12 September 2023).

11. Tytarenko, S.S. and Fedchyniak, A.O. (2021), “Civil society and the armed forces of Ukraine: legal aspects of interaction in a hybrid war”, *Bulletin of the Penitentiary association of Ukraine*, vol. 3, no. 17, pp. 137–147.

12. Titko, E.V. (2017), “Doctrinal approaches to understanding the concept of civil-military cooperation (CIMIC) in the defense strategies of Croatia, Denmark, Norway and the Netherlands”, *State and regions. Series: Law*, vol. 1, no. 55, pp. 125–131.

13. Chobit, I.R. (2022), “Historical experience of emergence and functioning of civil-military cooperation structures (second half of the 20th – beginning of the 21st centuries)”, Abstract of Ph.D. dissertation, History and Archeology, Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Lviv, Ukraine.

14. Yaschenko, V.A. (2021), “Dialectics of civil-military relations”, *Informatsiia i pravo*, vol. 3, no. 38, pp. 184–191.

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "On the national security of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (Accessed 12 September 2023).

16. President of Ukraine (2021), Decree “On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated August 20, 2021 “On the implementation of the national sustainability system”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (Accessed 12 September 2023).

Стаття надійшла до редакції 12.09.2023 р.